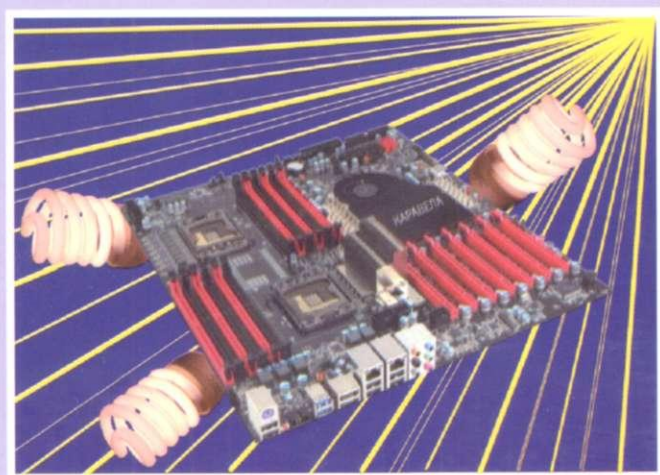

А.Г. СОСКОВ, Ю.П. КОЛОНТАЄВСЬКИЙ

ПРОМИСЛОВА ЕЛЕКТРОНІКА

Теорія і практикум

ПІДРУЧНИК

ВИДАВНИЦТВО "КАРАВЕЛА"

А.Г. Сосков, Ю.П. Колонтаєвський

ПРОМИСЛОВА ЕЛЕКТРОНІКА

Теорія і практикум

Теорія і практикум

За редакцією
доктора технічних наук, професора
А.Г. Соскова

Затверджено
Міністерством освіти і науки України
як підручник
для студентів вищих навчальних закладів

Київ «Каравела» 2013

УДК 621.38(075.8)
ББК31.2
К45

Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(лист № 14/18.2-2321 від 22.01.2008 р.)

Рецензенти:

Жемеров Г.Г., доктор технічних наук, професор кафедри промислової і біомедичної електроніки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»;

Кононов Б.Т., заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, професор кафедри електропостачання Харківського військового університету;

Батигін Ю.В., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри фізики Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

К45 Сосков А.Г., Колонтаєвський Ю.П.

Промислова електроніка: Теорія і практикум: Підручник. / За ред. А.Г. Соскова. - К.: Каравела, 2013. - 496 с.

ISBN 978-966-2229-48-6

Розглянуто принцип дії, характеристики, параметри та області застосування електронних напівпровідникових приладів; побудову та роботу пристроїв інформаційної електроніки: підсилювачів напруги змінного та постійного струмів, імпульсних і цифрових пристроїв, виконаних на основі дискретних елементів та інтегральних мікросхем; пристроїв енергетичної електроніки: вентильних ведених мережею та автономних перетворювачів; наведено методики розрахунку основних вузлів електронних пристроїв та відомості про новітні тенденції розвитку приладів і схемотехніки електроніки.

Теоретичні положення підкріплено прикладами виконання практичних завдань. Для забезпечення можливості формування завдань для курсових та контрольних робіт посібник містить сто варіантів восьми розрахунково-графічних робіт.

Для студентів, які навчаються за напрямками «Електротехніка і електротехнології» та «Електромеханіка». Може бути корисним неспеціалістам у галузі електроніки для самоосвіти.

УДК 621.38(075.8)
ББК 31.2

ISBN 978-966-2229-48-6

© Сосков А.Г., Колонтаєвський Ю.П., 2013
© Видавництво «Каравела», 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	9
ВСТУП.....	10
РОЗДІЛ 1. ФІЗИЧНІ ОСНОВИ РОБОТИ НАПІВПРОВІДНИКОВИХ ПРИБАДІВ.....	17
1.1. Напівпровідники. Загальні відомості.....	17
1.2. Фізичні основи роботи електронно-діркового переходу (<i>p-n</i> переходу).....	20
Контрольні запитання.....	23
РОЗДІЛ 2. НАПІВПРОВІДНИКОВІ ПРИБАДИ ТА ЇХ СТИСЛА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	24
2.1. Класифікація напівпровідникових приладів.....	24
2.2. Напівпровідникові резистори.....	24
2.3. Напівпровідникові діоди.....	25
2.4. Біполярні транзистори.....	31
2.4.1. Побудова та принцип дії транзистора.....	31
2.4.2. Основні схеми вмикання і статичні характеристики біполярного транзистора.....	34
2.4.3. Біполярний транзистор як активний чотириполюсник (<i>h</i> -параметри).....	39
2.4.4. Основні режими роботи біполярного транзистора.....	41
2.4.5. Складені транзистори.....	44
2.4.6. Одноперехідний транзистор.....	46
2.5. Уніполярні (польові) транзистори.....	47
2.5.1. Загальні відомості.....	47
2.5.2. Польові транзистори з керуючим <i>p-n</i> переходом.....	47
2.5.3. СІТ-транзистори.....	51
2.5.4. Польові транзистори з ізольованим затвором (МДН-транзистори).....	52
2.5.5. Біполярні транзистори з ізольованим затвором (БПЗ).....	54
2.6. Перемикаючі напівпровідникові прилади (тиристори).....	56
2.6.1. Диністори.....	57
2.6.2. Триністор (керований діод).....	59
2.6.3. Спеціальні типи тиристорів (симістор, фототиристор, двоопераційний тиристор, оптронний тиристор).....	63
2.6.4. Електростатичні тиристори.....	65
2.6.5. Запірний тиристор з МОН-керуванням.....	66
2.7. Інтегральні мікросхеми.....	66
2.7.1. Загальні відомості.....	66
2.7.2. Гібридні ІМС.....	67

2.7.3. Напівпровідникові ІМС.....	69
2.7.4. Призначення і параметри ІМС.....	69
2.8. Сучасний стан і тенденції розвитку керованих силових напівпровідникових приладів.....	72
Контрольні запитання.....	81

РОЗДІЛ 3. ПІДСИЛЮВАЧІ ЕЛЕКТРИЧНИХ СИГНАЛІВ.

ПІДСИЛЮВАЧІ НАПРУГИ ЗМІННОГО СТРУМУ.....	83
3.1. Загальні відомості про підсилювачі та їх класифікація.....	83
3.2. Основні параметри і характеристики підсилювачів.....	85
3.3. Принципи побудови підсилювачів.....	87
3.4. Основні режими (класи) роботи підсилювачів.....	89
3.5. Кола зміщення підсилюючих каскадів.....	90
3.6. Температурна стабілізація підсилювачів.....	92
3.7. Каскади попереднього підсилення.....	94
3.7.1. Каскад попереднього підсилення на біполярному транзисторі з СЕ.....	94
3.7.2. Підсилюючий каскад з СК (емітерний повторювач).....	99
3.7.3. Підсилюючий каскад з СБ.....	101
3.8. Каскади попереднього підсилення на польових транзисторах.....	103
3.8.1. Підсилюючий каскад з СВ.....	103
3.8.2. Підсилюючий каскад з СС.....	105
3.8.3. Зворотні зв'язки у підсилювачах.....	107
3.9. Багатокаскадні підсилювачі.....	111
3.9.1. Багатокаскадні підсилювачі з резистивно-ємнісними міжкаскадними зв'язками.....	111
3.9.2. Багатокаскадні підсилювачі з трансформаторними зв'язками ...	114
3.9.3. Безтрансформаторні вихідні каскади підсилення.....	118
3.9.4. Вибіркові підсилювачі.....	120
Контрольні запитання.....	122

РОЗДІЛ 4. ПІДСИЛЮВАЧІ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ.....	123
4.1. Загальні відомості.....	123
4.2. Підсилювач прямого підсилення.....	124
4.3. Балансні ППС.....	126
4.4. Диференційний ППС.....	128
4.5. Підсилювачі з подвійним перетворенням.....	129
4.6. Операційні підсилювачі.....	129
4.6.1. Загальні відомості.....	129
4.6.2. Інвертуючий підсилювач.....	136
4.6.3. Неінвертуючий підсилювач.....	138
4.6.4. Перетворювач струму у напругу.....	139
4.6.5. Інвертуючий суматор.....	140

4.6.6. Неінвертуючий суматор.....	140
4.6.7. Інтегруючий підсилювач (інтегратор).....	142
4.6.8. Диференціюючий підсилювач (диференціатор).....	143
4.6.9. Компаратори (схеми порівняння).....	143
4.6.10. Підсилювач змінного струму на ОП з однополярним живленням.....	144
4.6.11. Збільшення потужності вихідного сигналу ОП.....	145
4.6.12. Прецизійний випрямляч.....	145
Контрольні запитання.....	147
РОЗДІЛ 5. ІМПУЛЬСНІ ПРИСТРОЇ.....	148
5.1. Загальні відомості про імпульсні пристрої. Параметри імпульсів	148
5.2. Електронні ключі та найпростіші схеми формування імпульсів.	151
5.3. Мультивібратори.....	154
5.3.1. Загальні відомості.....	154
5.3.2. Мультивібратор з колекторно-базовими зв'язками у автоколивальному режимі.....	155
5.3.3. Мультивібратор на ОП.....	160
5.3.4. Одновібратор з колекторно-базовими зв'язками (чекаючий мультивібратор).....	162
5.3.5. Одновібратор на ОП.....	164
5.4. Блокінг-генератори.....	165
Контрольні запитання.....	170
РОЗДІЛ 6. ЛОГІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ.....	171
6.1. Алгебра логіки.....	171
6.2. Реалізація простих логічних функцій. Логічні елементи.....	173
Контрольні запитання.....	178
РОЗДІЛ 7. ТРИГЕРИ.....	179
7.1. Загальні відомості про тригери та їх призначення.....	179
7.2. Тригер на біполярних транзисторах (симетричний тригер з лічильним запуском).....	179
7.3. Тригери на логічних елементах.....	182
7.3.1. RS-тригер.....	183
7.3.2. Тригер D-типу (D-тригер).....	185
7.3.3. Тригер T-типу (T-тригер).....	186
7.3.4. JK-тригер.....	186
Контрольні запитання.....	187
РОЗДІЛ 8. ЦИФРОВІ МІКРОЕЛЕКТРОННІ ПРИСТРОЇ.....	188
8.1. Поняття про цифрові мікроелектронні пристрої.....	188
8.2. Реалізація складних логічних функцій.....	188

8.3. Дешифратори.....	192
8.4. Мультиплексори.....	193
8.5. Лічильники імпульсів.....	194
8.6. Регістри.....	198
8.7. Цифро-аналогові (ЦАП) і аналого-цифрові (АЦП) перетворювачі... 199	
8.7.1. Будова і робота ЦАП.....	199
8.7.2. АЦП послідовного наближення.....	204
8.8. Мультивібратори і одновібратори на логічних елементах і тригерах	207
8.9. ІМС таймера К1006ВИ1 (555).....	210
8.10. Мікропроцесорні пристрої.....	212
8.10.1. Загальні положення. Дещо з історії процесорів.....	212
8.10.2. Особливості роботи і використання мікропроцесорів. Двійкова система числення. Структура мікропроцесорної системи.....	215
8.10.3. Структура мікропроцесора.....	219
8.10.4. Запам'ятовуючі пристрої. Загальні відомості.....	220
8.10.5. Запам'ятовуючі пристрої для зберігання оперативної інформації (ОЗП).....	221
8.10.6. Запам'ятовуючі пристрої для зберігання постійної інформації (ПЗП).....	222
8.10.7. Алгоритм. Способи представлення алгоритму.....	224
8.10.8. Завдання і виконання програм МПП.....	224
8.10.9. Шістнадцяткова система числення.....	226
8.10.10. Асемблер.....	227
8.10.11. Програмовані логічні контролери.....	229
8.10.12. Мікроконтролери.....	232
8.10.13. Структура мікроконтролера.....	235
8.10.14. Співставлення основних етапів створення пристроїв керування на основі цифрових автоматів з жорсткою логікою і програмованих.....	237
Контрольні запитання.....	238
РОЗДІЛ 9. ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІ ПРИСТРОЇ. ВИПРЯМЛЯЧІ.....	241
9.1. Загальні відомості та класифікація.....	241
9.2. Експлуатаційні параметри і характеристики випрямлячів.....	244
9.3. Робота однофазного двопівперіодного випрямляча з нульовим виводом на активне навантаження.....	246
9.4. Робота однофазного мостового випрямляча на активне навантаження.....	250
9.5. Трифазні випрямлячі.....	252
9.5.1. Схема Міткевича.....	252
9.5.2. Схема Ларіонова.....	255
9.6. Згладжуючі фільтри.....	258
9.6.1. Основні поняття про фільтри.....	258

9.6.2. Робота однофазних двопівперіодних випрямлячів на активно-ємнісне навантаження.....	260
9.6.3. Робота однофазних двопівперіодних випрямлячів на активно-індуктивне навантаження.....	263
9.6.4. Деякі особливості роботи фільтрів.....	267
9.7. Зовнішні характеристики випрямлячів.....	269
9.8. Стабілізатори напруги.....	271
9.8.1. Параметричні стабілізатори.....	271
9.8.2. Компенсаційні стабілізатори.....	273
9.9. Стабілізатори струму.....	276
9.10. Керовані випрямлячі.....	279
9.10.1. Методи і пристрої регулювання напруги постійного струму	279
9.10.2. Однофазний двопівперіодний керований випрямляч з нульовим виводом.....	286
9.10.3. Робота керованого випрямляча на активно-індуктивне навантаження	288
9.11. Системи імпульсно-фазового керування (СІФК).....	291
9.11.1. Загальні положення.....	291
9.11.2. СІФК з горизонтальним керуванням.....	292
9.11.3. СІФК з вертикальним керуванням.....	294
9.12. Побудова типових вузлів СІФК з вертикальним керуванням.....	295
9.12.1. Генератор лінійно змінюваної напруги (ГЛН).....	296
9.12.2. Вузол порівняння (ВП).....	299
9.12.3. Імпульсний підсилувач потужності.....	300
9.12.4. Приклади реалізації СІФК.....	301
9.13. СІФК з цифровим керуванням.....	304
Контрольні запитання.....	306

РОЗДІЛ 10. ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІ ПРИСТРОЇ.

РЕГУЛЯТОРИ (ПЕРЕРИВАЧІ) ЗМІННОГО СТРУМУ.....	309
10.1. Загальні відомості і класифікація.....	309
10.2. Однофазні регулятори змінного струму.....	311
10.3. Трифазні регулятори змінного струму.....	318
10.4. Схеми запуску керованих напівпровідникових приладів у регуляторах напруги.....	324
Контрольні запитання.....	336

РОЗДІЛ 11. ПЕРЕТВОРЮВАЛЬНІ ПРИСТРОЇ. ІНВЕРТОРИ.

ПЕРЕТВОРЮВАЧІ ЧАСТОТИ.....	338
11.1. Автономні інвертори.....	338
11.1.1. Призначення та класифікація.....	338
11.1.2. Однофазний інвертор струму.....	340
11.1.3. Півмостовий однофазний інвертор напруги.....	342

11.1.4. Інвертори напруги на повністю керованих напівпровідникових приладах.....	345
11.1.5. Випрямлячі з багатократним перетворенням.....	351
11.2. Інвертори, ведені мережею.....	352
11.3. Приклади застосування інверторів із використанням мікроелектронних пристроїв.....	355
11.4. Перетворювачі частоти.....	359
Контрольні запитання.....	362
РОЗДІЛ 12. ВПЛИВ ВЕНТИЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЮВАЧІВ НА МЕРЕЖУ. ЕЛЕКТРОМАГНІТНА СУМІСНІСТЬ.....	363
12.1. Загальні відомості про електромагнітну сумісність.....	363
12.2. Коефіцієнт потужності вентильних перетворювачів та основні шляхи його зниження.....	365
12.3. Некеровані джерела реактивної потужності.....	370
12.4. Керовані джерела реактивної потужності.....	375
12.4.1. Принцип керування параметрами змінного струму у чотириквadrантних перетворювачах з імпульсною модуляцією.....	375
12.4.2. Регулювання неактивної потужності.....	382
12.4.3. Регульований повний опір.....	386
12.4.4. Комбінований фільтр змінного струму.....	388
Контрольні запитання.....	391
ПРАКТИКУМ.....	393
Вправи.....	393
81. Попередній (ескізний) розрахунок підсилювача низької частоти.....	394
82. Остаточний розрахунок каскаду попереднього підсилення ПНЧ, виконаного за схемою з СЕ.....	403
83. Розрахунок та аналіз роботи підсилюючих каскадів на операційних підсилювачах (ОП).....	419
84. Побудова та аналіз роботи комбінаційних логічних пристроїв.....	425
85. Розрахунок імпульсних пристроїв та побудова лічильників імпульсів.....	430
86. Розрахунок однофазного випрямляча малої потужності.....	439
87. Застосування інтегральних стабілізаторів напруги.....	453
88. Розрахунок однофазного регулятора змінної напруги и.....	462
Додаток А. Зміст пояснювальної записки до розрахунку електронного пристрою.....	471
ПІСЛЯМОВА.....	473
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	474
ПРИЙНЯТІ СКОРОЧЕННЯ.....	477
ОСНОВНІ ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ.....	479
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	488